

Šlechtická jména ve staročeských listinách

VERONIKA BROMOVÁ

scheiric@phil.muni.cz

Mezi důležité onomastické prameny patří bezesporu texty administrativního charakteru, v neposlední řadě pak jejich významná podskupina představovaná diplomatickým listinným materiálem. Předkládaná skicka je pokusem o charakterizování osobních jmen šlechticů zachycených v nejstarších česky psaných listinách. Toto vymezení se nabízí hned z několika důvodů: šlechta představuje významnou část osob vystupujících ve zmiňovaných textech, resp. zainteresovaných na příslušných právních aktech. Zároveň lze v tomto prostředí (mezi jinými) konstatovat silnější potřebu přesné a pokud možno závazné specifikace jednotlivců v širším prostorovém (a případně i časovém) rámci, čemuž již nemohl vyhovovat tradiční systém jednojmennosti. Mezi další aspekty motivující ustálení komplexnějších pojmenování patří potřeba prezentovat příslušnost k rodu, na níž byla tradičně založena četná sociální, právní či ideová paradigmatata (nejen) středověké společnosti. To se přirozeně týkalo i ostatních sociálních skupin, pro šlechtický stav k tomu přistupuje i zmíněná potřeba identifikace v podstatě v celozemském měřítku. Zároveň se v tomto prostředí vedle jiných prosazuje snaha o zpísemnění právních počinů; ve srovnání např. s panovníkem, církevními institucemi či městy je relativně častěji používána čeština.

Vzhledem k době vzniku analyzovaných listinných pramenů (konec 14. a první třetina 15. století) je přirozené, že zachycují již pokročilý stupeň vývoje a zejména diferencovanosti pojmenování. Nacházíme zde relativně velké množství dílčích variací, ze kterých lze ovšem usuzovat na víceméně jednotnou motivaci označení a které i po formální stránce vykazují silnou převahu úzké skupiny nejběžnějších typů jmen a větší rozptyl u periferních podob pojmenování.

Za materiálovou základnu jsme zvolili soubor 482 staročeských listin z let 1370–1437, z jejichž dvou formulí-intitulací (úvodní část obsahující jména a tituly vydavatele, popř. vydavatelů) a koroborací (závěrečná zmínka o přivěšení pečeti a výčet svědků)¹⁾ – jsme excerpovali 1202 jmen příslušníků českých a moravských šlechtických rodů (637 z intitulací a 569 z koroborací).

Shromážděná jména lze podle jejich struktury rozdělit na osm typů, resp. třicet podtypů.

Nejčastějším způsobem identifikace příslušníků šlechty je označení pomocí křestního jména a rodového sídla (šlechtického predikátu) – typ 1.1. *Vilém z Pernštejna* (1403, CDM XIII, č. 287), *Bohuslav z Švamberka* (1414, AČ VI, s. 30–31, č. 24), *Erhart z Kunina Města* (1401, CDM XIII, č. 119), *Jindřich z Lipé* (1415, Výbor II, s. 379–384, č. 1), *Menhart z Hradce* (1424, AČ IX, s. 252–253, č. 11), *Elška z Hradce* (1404, CDM XIII, č. 334) apod. Tento typ se vyskytl celkem u 713 jmen, zaujímá tedy více než polovinu (téměř 60 %) všech excerpovaných dokladů. V listinách se objevují také případy, kdy je pod jeden predikát zahrnuto více příslušníků téhož rodu – *Beneda a Racek z Žilova* (1409, AČ VI, s. 16, č. 12), *Jan a Jindřich z Omlenice* (1428, Klimesch, č. 144), někdy je jejich příbuzenský vztah přímo označen – *Albecht a Předbor, bratří vlastní z Cimburka* (1412, AČ III, s. 276–277, č. 10), *Jindřich a Beneš, bratří vlastní z Kravař* (1410, CDM XIV, č. 145), *Petr a Jan, bratří z Rožmberka* (1373, Hanuš ČČM, s. 349). Jedná-li se o otce a syna, bývají zpravidla oba označení predikátem zvláště, u syna se ovšem objevuje mezi křestním jménem a sídlem opět označení příbuzenského vztahu – *Vilém z Pernštejna a Štěpán, syn náš, z Pernštejna* (1412, AČ XVI, s. 92–93, č. 31), *Jan z Bořečkovic a Jindřich, syn jeho, také z Bořečkovic* (1409, CDM XIV, č. 64). Toto označení příbuzenského vztahu může ovšem stát až za jménem – *Vilém z Pernštejna a Štěpán, také z Pernštejna, syn jeho* (1403, CDM XIII, č. 287), *Jaroslav z Chrančovic a Ondrášek a Vilém také odtud z Chrančovic, synové jeho* (1436, AČ VI, s. 491–492, č. 44). U druhého a dalších příslušníků stejného rodu ve výčtu může být pak označení rodového sídla zcela vynecháno (resp. nahrazeno adverbium *odtudž*) – *Jindřich z Rosenberka a Petr, syn jeho, odtudž* (1401, AČ VII, s. 609, č. 6), *Petr z Konipasa a Jakúbek, bratr jeho nedielný, odtudž* (1401, AČ VI, s. 5–6, č. 1).

Podtypem tohoto způsobu označení příslušníků šlechty v listinách je pojmenování pomocí dvou rodových sídel – typ 1.2. *Aleš z Šternberka a z Holic* (1437, AČ XVI, s. 102–103, č. 46), *Jan z Cimburga a z Tovačova* (1433, AČ IX, s. 255–256, č. 14), *Jan z Dubce a na Pruohonichich* (1430, Dvorský, č. 23). Tento typ není v celkovém souhrnu příliš rozšířen (32 jména),

1) Tyto dvě formule jsme zvolili právě z důvodu velké kumulace jmen v nich.

objevuje se však nepoměrně častěji v koroboracích než v intitulacích (27 výskytů v koroboracích proti pouhým 5 v intitulacích). Je to zřejmé dáno tím, že v intitulacích převládá uvádění jmen v nominativu umožňující širší využití složitějších typů (viz dále), zatímco v koroboracích se jména uváděla nejčastěji v akuzativu, který využití členitějších typů do jisté míry brání.

Další typ šlechtických jmen se čtyřmi podtypy doplňuje křestní jméno o přídomek. Nejjednodušší podtyp 2.1. – pouze křestní jméno s přídomkem – nebyl příliš rozšířen, objevuje se devětkrát v intitulacích a osmkrát v koroboracích: *Matěj Višně* (1424, Dvorský, č. 18), *Mikuláš Mráz* (1398, CDM XII, č. 492), *Mikuláš Bryl* (1400, CDM XV, č. 405), *Štěpán Netolický* (1426, Rynešová I, č. 130).

Naproti tomu podtyp 2.2., doplňující křestní jméno a přídomek ještě o určení sídla, je se svými 150 výskty (shodně po 75 v intitulacích i koroboracích) druhým nejčastějším způsobem uvádění šlechtických jmen v listinách vůbec. V rámci tohoto podtypu lze ještě rozlišit dvě skupiny jmen – jednak s vlastním (substantivním) přídomkem – *Jan Puška z Kunštátu* (1422, Výbor II, s. 369–375, č. 3), *Jan Smil z Křemže* (1426, Rynešová I, č. 133), *Jindřich Škopek z Dubé* (1415, Výbor II, s. 379–384, č. 1), *Matěj Višně z Větrnice* (1430, Dvorský, č. 21), *Mikuláš Zajíc z Valdeka* (1423, Dvorský, č. 16), *Jan Žižka z Trocnova* (1421, Výbor II, s. 384–391, č. 2), jednak s přídomkem adjektivním – *Milota Kravarský z Tvorkova* (1410, AČ VI, s. 21, č. 15), *Vaněk Drnovský z Brloha* (1435, AČ VII, s. 635, č. 49). Adjektivních přídomků *starší (starý)* a *mladší (mladý)* se pak užívalo k rozlišení nositelů stejného jména (zpravidla otce a syna) – *Jan starší z Hradce* (1399, CDM XII, č. 525), *Jan mlazší z Hradce* (1399, CDM XII, č. 545), *Jan mladý z Lompnice* (1401, CDM XV, č. 410), *Jan starší z Ústí* (1399, CDM XII, č. 525), *Vok starý z Holštejna*, *Vok mladší z Holštejna* (oba 1404, CDM XIII, č. 311). V některých případech se tento přídomek stal skutečnou součástí jména, užívalo se ho ještě např. i po smrti nositele – *Kateřina z Vilhartic, někdy manželka urozeného pana Jana staršieho z Hradce* (1429, Dvorský, č. 19).

Opačné pořadí sídla a přídomku ve jméně (podtyp 2.3.) se v našem materiálu objevilo pouze jednou – *Jan z Dubé Roháč* (1422, Výbor II, s. 369–375, č. 3).

Posledním podtypem kombinace křestního jména, přídomku a sídla je pojmenování pomocí dvou rodových sídel (2.4.) – *Jan Drha z Dolan a z Kněžic* (1437, AČ IX, s. 262–263, č. 19). Vyskytlo se dvakrát v koroboracích.

Třetí typ jmen s osmi doloženými podtypy využívá adjektiva *řečený* – a to jednak v kombinaci se sídlem (*řečený z*), jednak v kombinaci s přídomkem. Podtyp 3.1., doložený v listinách celkem 15krát, uvádí ve jméně

dvě rodová sídla – *Zdeněk z Šternberka, řečený z Lukova* (1386, CDM XI, č. 403), *Albrecht z Cimburka, řečený z Schradic* (1396, CDM XII, č. 354), *Lacek z Kravař, řečený z Helfenštejna* (1398, CDM XII, č. 477), *Čeněk z Veselé, řečený z Vartenberka* (1414, AČ VI, s. 468, č. 19), *Petr a Ondřej bratří z Kunina Města, řečení z Jevišovic* (1402, CDM XIII, č. 175). Pouze jednou je tento způsob doplněn ještě přídomkem u křestního jména (podtyp 3.2.) – *Petr mladší z Kravař, řečený ze Strážnice* (1397, CDM XII, č. 382). Příliš častý (doložený třikrát v listinách z konce 14. století) není ani podtyp 3.3. křestní jméno + přídomek, *řečený z* + sídlo – *Jindřich Berka, řečený z Dubé* (1391, Výbor I, s. 1026–1028, č. 7), *Ota Bergov, řečený z Bíliny* (1393, CDM XII, č. 165), *Albrecht Lichtenburk, řečený z Bítova* (1397, CDM XII, č. 382).

Více dokladů najdeme pro skupinu jmen, která spojuje adjektivum *řečený* se substantivním přídomkem. Pro podtyp 3.4. – křestní jméno *z(e)* + sídlo, *řečený* + přídomek – je v našem souboru celkem 13 dokladů (častější je přitom tento způsob v koroboracích – doložen 11krát): *Hereš z Modřic, řečený Smetana* (1400, CDM XV, č. 401), *Zdeněk z Dršťky, řečený Kolvín* (1431, AČ IV, s. 238–239, č. 4), *Václav z Hořeptníka, řečený Brodec* (1430, Dvorský, č. 22). Za zmínku stojí, že mezi jmény tohoto podtypu převládají příslušníci nižší šlechty. Podtyp 3.5. doplňuje předchozí pouze o přídomek v první části jména – *Boreš z Oseka starší, řečený Hrabě* (1416, AČ III, s. 279, č. 13). Doložen je pouze jednou.

Nejčastější z této skupiny jmen je způsob zařazující *řečený* + přídomek ještě před rodové sídlo (3.6.) – *Hynek řečený Krušina z Švamberka* (1414, AČ VI, s. 30–31, č. 24), *Herald řečený Puška z Kunštátu* (1407, CDM XV, č. 457), *Jan řečený Žižka z Trocnova* (1420, AČ III, s. 280, č. 14), *Jakub řečený Sčeneš z Bělin* (1400, CDM XIII, č. 44), *Ješek řečený Koniáš z Kněhnic* (1401, CDM XIII, č. 144). Tento podtyp převládá naopak v intitulacích (19 dokladů proti 7 v koroboracích) a patří k němu opět řada jmen nižších šlechticů.

Dvěma doklady je reprezentován podtyp 3.7. – *Jan Olkmar, řečený Had z Paběnic* (1432, AČ VII, s. 633–634, č. 46) a *Aleš Hříč, řečený Hurt z Pozdně* (1437, Dvorský, č. 26).

Poslední podtyp z této skupiny (3.8.) vynechává zcela zmínku o rodovém sídle (resp. označení sídla může být přítomno, není však součástí jména, ale je uvedeno např. až za tituly příslušného šlechtice – *purkrabí na...*, *hejtman v...* apod.) – jméno je tvořeno pouze křestním jménem a přídomkem – *Mikeš řečený Mráz* (1402, CDM XIII, č. 234), *Jindřich řečený Lacenbok* (1410, AČ VI, s. 16, č. 13), *Jan řečený Hanovec* (1412, AČ VI, s. 464, č. 15), *Vítek řečený Šipík* (1398, CDM XII, č. 492), *Racek řečený Švanberk* (1413, AČ VI, s. 27–28, č. 21). Tento podtyp je v listinách doložen osmkrát a opět v něm převládají jména příslušníků nižší šlechty.

Čtvrtý typ šlechtických jmen obsahuje vždy označení rodového sídla s doplňkem *seděním na/v(e)*... Zpravidla se tedy v tomto typu vyskytují sídla dvě, ne však nezbytně (srov. podtypy 4.5. a 4.6.). Jedná se většinou o případy, kdy se místo původního sídla rodového a sídla současného liší (Michálek 1980, 482).

Hojně zastoupen (88 doklady) je podtyp 4.1. křestní jméno + sídlo, *seděním na/v(e)* + sídlo – *Markvart ze Šternberka, seděním ve Veselí* (1404, CDM XIII, č. 314), *Jan z Skály, seděním na Švihově* (1408, AČ VI, s. 456–457, č. 6), *Vilém z Chlumu, seděním na Košmberce* (1423, AČ IX, s. 250–251, č. 10), *Václav z Michalovic, seděním na Strakonících* (1426, AČ III, s. 283–284, č. 18), *Zbyněk z Kocova, seděním v Chodové Plané* (1425, AČ VI, s. 476, č. 28). Nižší frekvenci vykazuje podtyp 4.2. s 25 doklady, v němž je křestní jméno doplněno ještě přídomkem – *Jindřich Berka z Dubé, seděním na Húsce* (1421, Výbor II, s. 384–391, č. 2), *Jan Puška z Kunštátu, seděním na Kostomlatech* (1423, Výbor II, s. 391–402, č. 3), *Jan mlazší z Ústí, seděním na Kamenici* (1400, CDM XIII, č. 72), *Mikuláš Trčka z Lípy, seděním na Homoli* (1433, AČ VI, s. 429, č. 32), *Jaroslav a Jindřich bratří Berky z Dubé, seděním na Ronově a na Milštejně* (1429, AČ VI, s. 485–486, č. 38).

Ostatní podtypy jsou doloženy jen ojediněle – 4.3. *Jan řečený Puška z Kunina Města, seděním na Otoslavcích* (1407, CDM XV, č. 453), 4.4. *Jordan z Húgvic, řečený Ptáček, seděním v Želenicích* (1436, AČ VI, s. 489–490, č. 42), 4.5. *Dobeš Malovec, seděním v Radomilicích* (1410, AČ VI, s. 20, č. 14n), 4.6. *Mikeš řečený Ottaň, seděním v Předslavicích* (1415, AČ VII, s. 618–619, č. 20).

Další variantu – v našem přehledu pátý typ – představuje vytčení současného sídla pomocí adverbialního výrazu *odjinud z(e)*... Necelou padesátkou dokladů je reprezentován základní podtyp 5.1. křestní jméno + sídlo, *odjinud z(e)* + sídlo – *Albrecht z Cimburka, odjinad z Tovačova* (1412, AČ VI, s. 22–23, č. 17), *Smil ze Šternberka, odjinud z Hochštajna* (1398, CDM XII, č. 492), *Petr z Kravař, odjinad z Strážnice* (1408, CDM XIV, č. 29), *Heralt z Kunina Města, odjinad z Skal* (1408, CDM XIV, č. 21), *Jan z Boskovic, odjinud z Brandýsa* (1410, CDM XIV, č. 175). Jen několika doklady jsou opět zastoupeny další podtypy: 5.2. a 5.3. doplněné o přídomky – *Jan Smilek z Křemže, otjinud z Husi* (1424, AČ III, s. 245–248, č. 32), *Jan řečený Drha z Dolan, odjinad z Kněžic* (1428, AČ IX, s. 253–254, č. 12) a podtyp 5.4., který je jakousi kombinací s typem předchozím – *Heřman z Lanštejna, otjinud z Borotína, seděním na Strěle* (1424, AČ III, s. 245–248, č. 32).

Šestý typ (se dvěma podtypy) využívá adverbialního výrazu *jinak z(e)*... Podtyp 6.1. je zastoupen 27 doklady – *Čeněk z Veselí, jinak z Vartemberka* (1418, Rynešová I, č. 2), *Petr z Kravař, jinak ze Strážnice, Jaroslav ze Šternberka, jinak z Veselí, Vaněk z Boskovic, jinak z Černé Hory* (vše 1415, Výbor II,

s. 379–384, č. 1), podtyp 6.2. pouze dvěma doklady – *Boček starší z Kunštátu, jinak z Poděbrad* (1415, Výbor II, s. 379–384, č. 1).

Typ s adverbialním výrazem *jinde z...* (7.1.) se na rozdíl od ostatních neujal: je doložen pouze jednou v listině z konce 14. století – *Petr z Kravař, jinde z Plumlova* (1398, CDM XII, č. 481).

Poslední sledovaný typ vytýká současné sídlo nositele jména pomocí spojení *pán na/v(e)*, případně *pán* + adjektivum odvozené od příslušného místního jména. Doložen je 18krát, pouze v intitulacích (v koroboracích se tento typ vůbec nevyskytuje) – 8.1. *Petr z Kravař, pán Plumlovský* (1405, CDM XIII, č. 395), *Lacek z Kravař, pán na Helfenštejně* (1404, CDM XIII, č. 334), *Boreš z Oseka, pán na Přimdě* (1413, AČ IV, s. 237, č. 2), *Jan a Aleš strýci z Lichtenburka páni na Bítově* (1407, CDM XIII, č. 467), *Herart a Jiřík bratři vlastní z Kunina Města, páni na Boskovicích* (1410, CDM XIV, č. 175), *Elška z Lanštajna, paní v Žluticích* (1414, AČ VI, s. 30, č. 23). Po jednom dokladu mají podtypy 8.2. a 8.3. – *Jindřich, pán v Mezerieči* (1399, CDM XV, č. 395) a *Leupold z Krajku, pán z Lanštajna, seděním na Náměšči* (1404, CDM XIII, č. 349).

Přehled jednotlivých typů uvádí následující tabulka:

			INT	KOR	celk.
1.1.	<i>kř. jméno z(e) sídlo</i>	<i>Vilém z Pernštejna</i>	384	329	713
1.2.	<i>kř. jméno z(e) sídlo a z(e)/na sídlo</i>	<i>Aleš z Šternberka a z Holic</i>	5	27	32
2.1.	<i>kř. jméno přídomek</i>	<i>Matěj Višně</i>	9	8	17
2.2.	<i>kř. jméno přídomek z(e)/od sídlo</i>	<i>Jan Puška z Kunštátu</i>	75	75	150
2.3.	<i>kř. jméno z(e) sídlo přídomek</i>	<i>Jan z Dubé Roháč</i>	1	-	1
2.4.	<i>kř. jméno přídomek z(e) sídlo a z(e) sídlo</i>	<i>Jan Drha z Dolan a z Kněžic</i>	-	2	2
3.1.	<i>kř. jméno z(e) sídlo, řečený z(e) sídlo</i>	<i>Zdeněk z Šternberka, řečený z Lukova</i>	10	5	15
3.2.	<i>kř. jméno přídomek z(e) sídlo, řečený z(e) sídlo</i>	<i>Petr mladší z Kravař, řečený ze Strážnice</i>	-	1	1
3.3.	<i>kř. jméno přídomek, řečený z(e) sídlo</i>	<i>Jindřich Berka, řečený z Dubé</i>	1	2	3
3.4.	<i>kř. jméno z(e) sídlo, řečený přídomek</i>	<i>Hereš z Modřic, řečený Smetana</i>	2	11	13
3.5.	<i>kř. jméno z(e) sídlo přídomek, řečený přídomek</i>	<i>Boreš z Oseka starší, řečený Hrabě</i>	1	-	1

3.6.	<i>kř. jméno řečený přídomek z(e) sídlo</i>	<i>Hynek řečený Krušina z Švamberka</i>	19	7	26
3.7.	<i>kř. jméno přídomek, řečený přídomek z(e) sídlo</i>	<i>Jan Olkmar, řečený Had z Paběnic</i>	1	1	2
3.8.	<i>kř. jméno řečený přídomek</i>	<i>Mikeš řečený Mráz</i>	3	5	8
4.1.	<i>kř. jméno z(e) sídlo, seděním na/v(e) sídlo</i>	<i>Markvart ze Šternberka, seděním ve Veselí</i>	44	44	88
4.2.	<i>kř. jméno přídomek z(e) sídlo, seděním na sídlo</i>	<i>Jindřich Berka z Dubé, seděním na Húsce</i>	14	11	25
4.3.	<i>kř. jméno řečený přídomek z(e) sídlo, seděním na/v(e) sídlo</i>	<i>Jan řečený Puška z Kunina Města, seděním na Otoslavicích</i>	1	-	1
4.4.	<i>kř. jméno z(e) sídlo, řečený přídomek, seděním na/v(e) sídlo</i>	<i>Jordan z Húgvic, řečený Ptáček, seděním v Želenicích</i>	-	2	2
4.5.	<i>kř. jméno přídomek, seděním na/v(e) sídlo</i>	<i>Dobeš Malovec, seděním v Radomicích</i>	3	-	3
4.6.	<i>kř. jméno řečený přídomek, seděním na/v(e) sídlo</i>	<i>Mikeš řečený Ottaň, seděním v Předslavicích</i>	1	-	1
5.1.	<i>kř. jméno z(e) sídlo, odjinud z(e) sídlo</i>	<i>Albrecht z Cimburka, odjinad z Tovačova</i>	21	27	48
5.2.	<i>kř. jméno přídomek z(e) sídlo, odjinud z(e) sídlo</i>	<i>Jan Smílek z Křemže, otjinud z Husi</i>	2	1	3
5.3.	<i>kř. jméno řečený přídomek z(e) sídlo, odjinud z(e) sídlo</i>	<i>Jan řečený Drha z Dolan, odjinad z Kněžic</i>	-	1	1
5.4.	<i>kř. jméno z(e) sídlo, odjinud z(e) sídlo, seděním na/v(e) sídlo</i>	<i>Heřman z Lanštejna, otjinud z Borotína, seděním na Střele</i>	1	-	1
6.1.	<i>kř. jméno z(e) sídlo, jinak z(e) sídlo</i>	<i>Čeněk z Veselé, jinak z Vartemberka</i>	18	9	27
6.2.	<i>kř. jméno přídomek z(e) sídlo, jinak z(e) sídlo</i>	<i>Boček starší z Kunštátu, jinak z Poděbrad</i>	2	-	2
7.1.	<i>kř. jméno z(e) sídlo, jinde z(e) sídlo</i>	<i>Petr z Kravař, jinde z Plumlova</i>	-	1	1
8.1.	<i>kř. jméno z(e) sídlo, pán na/v(e)/-ský sídlo</i>	<i>Petr z Kravař, pán Plumlovský</i>	18	-	18
8.2.	<i>kř. jméno, pán na/v(e) sídlo</i>	<i>Jindřich, pán v Mezeřečci</i>	1	-	1
8.3.	<i>kř. jméno z(e) sídlo, pán na/z(e) sídlo, seděním na/v(e) sídlo</i>	<i>Leupold z Krajku, pán z Lanštajna, seděním na Náměšči</i>	1	-	1
celkem			633	569	1202

Pro jednu a tutéž osobu se přitom mohlo užívat různých způsobů pojmenování, např. *Lacek z Kravař* (typ 1.1.; 1408, CDM XIV, č. 29), *Lacek z Kravař, řečený z Helfensteina* (3.1.; 1398, CDM XII, č. 477), *Lacek z Kravaře, odjinad z Helfmstajna* (5.1.; 1406, CDM XIII, č. 446), *Lacek z Kravař, pán na Helfenštejně* (8.1.; 1404, CDM XIII, č. 334); *Zdeněk z Drštky* (1.1.; 1437, AČ VII, s. 636, č. 51), *Zdeněk Kolvín z Drštky* (2.2.; 1432, AČ VII, s. 633, č. 45), *Zdeněk z Drštky, řečený Kolvín* (3.4.; 1431, AČ IV, s. 238–239, č. 4); *Mikuláš z Lantštejna a z Borotína* (1.2.; 1437, AČ IX, s. 262–263, č. 19), *Mikuláš z Lantštejna, odjinud z Borotína* (5.1.; 1437, Rynešová I, č. 333), *Mikuláš z Lanštejna, jinak z Borotína* (6.1.; 1429, Dvorský, č. 19). V případě užití dvou pojmenování sídel ani jejich pořadí nebylo závazné – *Čeněk z Veselé, řečený z Vartenberka* (3.1.; 1414, AČ VI, s. 468, č. 19), *Čeněk z Veselé, jinak z Vartenberka* (6.1.; 1418, Rynešová I, č. 7), *Čeněk z Vartenberka, odjinud z Veselé* (5.1.; 1423, AČ III, s. 283, č. 17).

Vlastní jména šlechticů, jak jsou doložena v intitulacích a koroboracích zkoumaných staročeských listin spadajících do bezmála sedmi desetiletí na konci 14. a začátku 15. století, představují poměrně široké spektrum konkrétních způsobů pojmenování, které nicméně vykazují zřetelnou dominanci vykrystalizovaných nejproduktivnějších typů. Obligatorní součástí je přirozeně křestní jméno (běžné i v osobních jménech příslušníků ostatních sociálních skupin), téměř pravidelně se vyskytuje i element místního jména označujícího zpravidla původní rodové sídlo, případně aktuální sídlo nositele jména. K přesnější specifikaci jsou využívány i přídomky různého druhu, např. apelativní označení blízká jakýmsi přezdívám, případně jednoduchá rozlišení stejnojmenných přímých příbuzných běžnými přívlastky. Výjimkou nejsou kombinace zmíněných možností – poměrně velké množství doložených podtypů je dáno jednak kombinacemi uvedených elementů (vyjádřených potenciálně různými formálními prostředky), jednak též různou strukturou pojmenování, pořadí apod. Různorodost používaných pojmenování dokládá ještě ne zcela ustálený systém v dané oblasti, slovosledná aj. variabilita mnohde svědčí o nikoli jednoznačném propriálnímu charakteru některých částí pojmenování tvořících plynulou hranici s tituly aj. Přirozeně se zde odrážejí i proměnlivé přístupy písařské či kancelářské praxe k označování zúčastněných osob. Zároveň ovšem proporce ve frekvenci jednotlivých typů šlechtických vlastních jmen zřetelně ukazuje na dominanci i později nejobvyklejšího způsobu pojmenování pomocí křestního jména a názvu rodového sídla.

Článek vznikl v rámci *Výzkumného centra staré a střední češtiny (od praslovanských kořenů po současný stav)*, LC546 MŠMT.

EDICE PRAMENŮ (S POUŽÍVANÝMI ZKRATKAMI)

- AČ I–VI Palacký, F., ed. (1840–1872) *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*. Díl I.–VI. Praha.
- AČ VII–XXVII Kalousek, J., ed. (1887–1910) *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích*. Díl VII.–XXVII. Praha.
- AČ XXVIII–XXXVII Friedrich, G., ed. (1912–1944) *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích*. Díl XXVIII.–XXXVII. Praha.
- CDM XI–XIII Brandl, V., ed. (1885–1897) *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. XI.–XIII. Brno.
- CDM XIV–XV Bretholz, B., ed. (1903) *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. XIV.–XV. Brno.
- Dvorský Dvorský, F., ed. (1869) *Staré písemné památky žen a dcer českých*. Praha.
- Hanuš ČČM Hanuš, I. J. (1861) Příspěvky k staročeské literatuře. *Časopis Musea Království českého*, 35, s. 348–349.
- Klimesch Klimesch, J. M., ed. (1889) *Urkunden und Regesten zur Geschichte des Gutes Poreschin*. Prag.
- Rynešová I Rynešová, B., ed. (1929) *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka*. Svazek I. 1418–1437. Praha.
- Výbor I Palacký, F., ed. (1845) *Výbor z literatury české. Díl první. Od nejstarších časův až do počátku XV. století*. Praha.
- Výbor II Erben, K. J., ed. (1868) *Výbor z literatury české. Díl druhý. Od počátku XV. až do konce XVI. století*. Praha.

LITERATURA

- BENEŠ, F. – BERÁNEK, K., red.
1974 *Soupis český psaných listin a listů do roku 1526*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra.
- BENEŠ, J.
1962 *O českých příjmeních*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- BÍLÝ, J. L.
2002 Jmenné kritérium v rané genealogii v panovnických a velmožských rodech. In STARÝ, M. (ed.) *Genealogia ac heraldica Bohemica*. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost, s. 54–56.

MAJTÁN, M.

2004 Císár Josef II. o používaní priezvisk. *Acta onomastica*, 45, s. 28–31.

MICHÁLEK, E.

1980 Označování osob podle rodové příslušnosti a sídla v nejstarších českých textech. *Zpravodaj místopisné komise ČSAV*, 21, s. 480–486.

ROŽMBERSKÝ, P.

1990 Osobní jména na Plzeňsku ve druhé polovině 14. století. *Onomastický zpravodaj ČSAV*, 31, s. 52–60.

SVOBODA, J.

1964 *Staročeská osobní jména a naše příjmení*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.

ŠIMŮNEK, R.

2005 Rodová jména, příjmní a rodové tradice české šlechty v pozdním středověku. *Acta onomastica*, 46, s. 116–142.

ŠMILAUER, V.

1963 *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Die Namen von Adeligen in den alttschechischen Urkunden

Im vorliegenden Beitrag werden aufgrund der ältesten tschechisch geschriebenen Urkunden (Zeitspanne 1370–1437) die hier belegten Namen der adeligen Personen untersucht. Die aus den Intitulationen und Promulgationen exzerpierten Eigennamen werden v.a. nach formalen Kriterien kategorisiert und im Hinblick auf ihre Produktivität im Rahmen der bearbeiteten Quellen untersucht. Es ist hier ein breites Spektrum von (Teil)varianten zu verzeichnen, die jedoch eine deutliche Dominanz der üblichsten Formen erkennen lassen (Vorname + Stammsitz bzw. aktueller Sitz). Die notwendig gewordene eindeutiger Identifizierung der Personen wurde in diesem sozialen Kontext zwar durch unterschiedliche formale Mittel und ihre Kombinationen erreicht, die pragmatische Grundlage ist jedoch weitgehend stabil (neben den Angaben des Stammsitzes o.ä. wurden in einer starken Minderheit noch die Beinamen gebraucht).